

فصل چهاردهم

روابط با سازمان‌های پولی و مالی بین‌المللی

سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی کشور در سال ۱۳۸۴ به روابط مستمر و متعارف خود با نهادهای مالی بین‌المللی ادامه دادند. در این سال ارتباط ایران با صندوق بین‌المللی پول عمدتاً ناظر بر پذیرش هیئت مشاوره ماده چهار اساسنامه بود. روابط مالی و دریافت کمک‌های فنی از گروه بانک جهانی ادامه یافت و بانک توسعه اسلامی نیز تسهیلاتی در اختیار ایران قرار داد. علاوه بر این، ایران میزبان یکی از جلسات هیئت خدمات مالی اسلامی بود.

از سوی دیگر نهادهای سیاستی (به طور خاص بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول) در مواجهه با چالش‌های ناشی از فرآیند جهانی شدن و نیز به منظور اصلاح درجه و میزان ایفای نقش خود در اقتصاد بین‌المللی، به بازنگری در ساختار و اسلوب‌های خویش پرداختند. مرور اهم نکات مذکور می‌تواند نگرش جامع‌تری برای ارزیابی فضای اقتصاد بین‌المللی فراهم آورد. بدین لحاظ این فصل در دو بخش مجزا ارائه می‌شود: نخست، فضای حاکم بر نهادهای پولی و مالی به عنوان سازمان‌های جریان‌ساز در حیطه اقتصاد جهانی که ناظر بر کلیه اعضا است و دوم، روابط خاص جمهوری اسلامی ایران با نهادهای مذکور.

۱۴-۱- تحول نقش و جایگاه نهادهای پولی و مالی بین‌المللی در سال ۲۰۰۵

در سال‌های اخیر موسسات پولی و مالی بین‌المللی با چالش‌های جدیدی مواجه شدند که عمدتاً ناشی از سرعت گرفتن فرآیند جهانی شدن اقتصادها است. افزایش اهمیت اقتصادهای نوظهور، تداوم عدم تعادل در حساب‌جاری اقتصاد جهان^(۱) و ادغام بیش از پیش بازارهای کالا، خدمت و سرمایه که به تبع خود ریسک جریان سرمایه و تامین مالی را افزایش داده، مهم‌ترین دغدغه‌های سال‌های اخیر بوده است.

جهانی شدن بر سه نقش نظارتی^(۲)، اعطای تسهیلات و حاکمیتی^(۳) صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی تأثیر گذاشته است. پس از بحران‌های دهه ۱۹۹۰، صندوق بین‌المللی پول اقداماتی را در زمینه شفافیت آمارها و اطلاعات، استانداردها و قوانین، ملاک‌های ارزیابی بخش مالی، اقدامات حفاظتی و مقابله با پولشویی اتخاذ کرد. با این حال نگرانی نسبت به میزان آسیب‌پذیری اقتصاد کشورها، اجتناب از بحران‌های آتی، ایجاد امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی و ارائه پوشش بیمه‌ای در برابر جریان پرنوسان سرمایه و تامین مالی از جمله چالش‌های جدی صندوق در زمینه ثبات نظام پولی بین‌المللی و حفظ توازن در نظام پرداختها است.

۱- این عدم تعادل ناشی از تعدیل آمارهای کشورها (تعدیل نرخ ارز، اشتباه در ثبت آمارها، مبادلات پنهان و غیر رسمی، تفاوت دوره‌های مالی و ...) است. علاوه بر آن در بسیاری از موارد، اصطلاح عدم تعادل برای اشاره به حجم بالای مازاد (مثل چین) در مقابل حجم بالای کسری (مثل آمریکا) حساب‌جاری در میان کشورها به کار می‌رود.

۲- Surveillance

۳- Governance

در حوزه وظایف و کارکردهای نظارتی، در نشست‌های صندوق بین‌المللی پول بر لزوم توجه به چندجانبه‌گرایی، تحلیل کامل‌تر تحولات ارزی (به ویژه نرخ‌های برابری و سیاست‌های ارزی) و جامع‌نگری در تحلیل وضعیت کلان اقتصادها و بازارهای مالی تاکید شد. بهبود این نقش از طریق انجام مشاوره‌های چندجانبه با کشورهای دارای بیشترین تاثیرگذاری بر اقتصاد جهانی در حوزه‌های تامین مالی و بخش ارزی مورد توافق قرار گرفت. در همین راستا مقرر شد سازگاری سیاست‌های ارزی با سایر سیاست‌های اقتصاد کلان در چارچوب ماده چهار اساسنامه مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد.

هم‌زمان با عضویت یافتن کشورهای تازه استقلال یافته در صندوق، الگو و میزان تاثیرگذاری نسبی کشورها در اقتصاد جهانی تغییر یافت. وقوع این دو رویداد نگرانی‌هایی را نسبت به مشروعیت صندوق و سازگاری نظام سهمیه‌ها و حق رأی کشورها با قدرت نقش‌آفرینی آنها در صحنه واقعی اقتصاد جهانی شکل داد. به عنوان مثال بخش عمده‌ای از تسهیلات اعطایی صندوق صرف نابسامانی‌های اقتصاد آفریقا می‌شود، در حالی که حق رأی کشورهای آسیایی در صندوق با نقش نسبی آنها در اقتصاد جهانی (رشد و تجارت) تناسب چندانی ندارد. به همین منظور افزایش سهمیه کشورهای چین، کره، مکزیک و ترکیه مورد توافق قرار گرفته و تا سال ۲۰۰۸، ساز و کار تخصیص سهمیه و حق رأی به کشورها به طور کامل بازنگری خواهد شد.

به منظور تمرکز بیشتر بر مسائل مرتبط با بازارهای سرمایه و تامین مالی، اداره جدیدی در صندوق بین‌المللی پول تاسیس شد. تجدید نظر در چارچوب دسترسی خاص به منابع صندوق در مواقع غیر اضطراری (عدم وقوع بحران تراز پرداخت‌ها)، افزایش انعطاف‌پذیری در جدول زمان‌بندی طرح‌های تامین مالی شده با منابع صندوق، ایجاد انگیزش‌های قیمتی برای بازپرداخت سریع‌تر تسهیلات دریافتی و طراحی ابزار جدید تامین مالی احتیاطی با امکان دسترسی بالا برای برخی از کشورها مهم‌ترین وظایف اداره جدید تعیین شد.

بررسی الگوهای همکاری میان صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی جهت تضمین مشارکت بیشتر در برنامه‌های رشد اقتصادی کشورهای کم‌درآمد (که حدود ۴۲ درصد اعضا را تشکیل می‌دهند) مورد تاکید قرار گرفت. از این رو در ژانویه ۲۰۰۶، بدهی‌های ۱۹ کشور (به ارزش ۲/۳ میلیارد حق برداشت مخصوص) تحت پوشش صندوق قرار گرفت^(۱). علاوه بر این ارزیابی و نظارت بر جریان کمک‌های مالی، کمک به تدوین استراتژی‌های میان‌مدت بدهی، ارائه مشاوره‌های فنی و بهبود سلامت اقتصادی از جمله امور صندوق بوده است.

بانک جهانی در سال ۲۰۰۵ گام‌هایی را در جهت افزایش حاکمیت، مبارزه با فساد اداری در سطح کشورهای عضو، حداقل‌سازی ریسک فساد در پروژه‌های تامین مالی شده با منابع بانک و افزایش تعامل با گروه‌های ذی‌نفع (به ویژه بخش خصوصی) برداشته است. تاکید عمده بانک مذکور بر بهبود حاکمیت، به دلیل تاثیر این عامل بر خلق فرصت‌های شغلی از طریق سرمایه‌گذاری و فقرزدایی می‌باشد. از دیگر برنامه‌های بانک جهانی می‌توان به تغییرات ساختاری به منظور افزایش کارایی (مانند ترکیب شبکه‌های توسعه و زیرساخت پایدار محیط زیست و اجتماعی در شبکه واحدی موسوم به «توسعه پایدار» و نیز ادغام شبکه‌های توسعه بخش مالی و خصوصی در ابتدای ۲۰۰۶) اشاره نمود.

طی سال میلادی منتهی به ژوئن ۲۰۰۶، تسهیلاتی به ارزش ۱۴/۱ میلیارد دلار از طریق بانک جهانی در اختیار اعضا قرار گرفت که ۹/۵ میلیارد دلار آن (با سهم تقریباً ۵۰ درصدی کشورهای آفریقایی) در قالب اعتبارات و کمک‌های بلاعوض بوده است. میزان تعهدات موسسه مالی بین‌المللی (IFC)^(۲) به ۶/۷ میلیارد دلار رسید و ضمانت‌نامه‌های تحت پوشش موسسه تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه (MIGA)^(۳) نیز بالغ بر ۱/۳ میلیارد دلار بود.

۱- جمهوری اسلامی ایران آمادگی خود را برای مشارکت در برنامه‌های کاهش بدهی چندجانبه Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI) و تسهیلات شوک‌های برونزا Emergency Social Fund (ESF) اعلام داشته و در برنامه Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF) نیز فعال است.
۲- یکی از موسسات وابسته به گروه بانک جهانی می‌باشد.

۳- Multilateral Investment Guarantee Agency

۱۴-۲- ارتباط ایران با نهادهای پولی و مالی بین‌المللی

۱۴-۲-۱- صندوق بین‌المللی پول

مهم‌ترین ارتباط ایران با صندوق بین‌المللی پول در سال ۱۳۸۴ پذیرش هیئت مشاوره ماده چهار بود که طی دو مرحله حضور در ایران، به انجام مشاوره‌های معمول و دریافت آمار عملکرد بخش‌ها و حوزه‌های اقتصاد کشور در سال ۱۳۸۴ پرداخت. اهم نکات سیاستی و ابزاری مورد تاکید هیئت کارشناسان ماده چهار صندوق بین‌المللی پول شامل موارد زیر است:

اقتصاد ایران به رشد خود در سال ۱۳۸۴ ادامه داد، لیکن چشم‌انداز وضعیت آتی رشد اقتصادی با نااطمینانی‌هایی روبه‌رو است. وضعیت اغلب متغیرهای اقتصادی به استثنای تورم، در سال مورد بررسی در مسیر بهبود ارزیابی شده است. بالا بودن نسبی نرخ تورم همراه با پرداخت یارانه‌های هنگفت و موانع اداری، غلبه بر مشکل کارآیی نازل را دشوار نموده است.

طبق ارزیابی مشاوران صندوق از مهم‌ترین خصوصیت‌های اقتصاد ایران، بهره‌مندی کشور از قیمت‌های فزاینده در بازار جهانی نفت و مقررات‌زدایی‌های صورت گرفته در ۵ سال گذشته سبب شده است تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های واقعی حدود ۵/۵ درصد رشد کرده و از شدت بیکاری به طور محسوسی کاسته شود؛ لیکن سطح بیکاری همچنان بالا بوده و بازار کار کشور از بابت ورود سالانه تعداد قابل توجهی از جویندگان شغل همواره تحت فشار است.

در گزارش هیئت مشاوره ماده چهار یکی از چالش‌های اقتصاد ایران حفظ ثبات اقتصاد کلان حین اجرای اصلاحات ساختاری بر شمرده شده است. به منظور کاهش تورم و نیل به سایر اهداف اقتصادی توصیه شده مجموعه سازگاری از سیاست‌ها به کار گرفته شود. اتخاذ سیاست بودجه‌ای انبساطی به رغم آثار مثبت و کوتاه‌مدتی که بر رشد و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید بر جای گذارده، موجب تشدید تورم و پایداری روند افزایش قیمت‌ها شده است. میزان اتکای اقتصاد کشور به نفت همچنان بالاست و بخش عمده افزایش درآمدهای ارزی کشور در مخارج جاری هزینه می‌شود. ابزار اصلی و کارآمد برای مقابله با وضعیت کنونی تقلیل فشارهای تورمی سمت تقاضا از طریق تقلیل مخارج بودجه‌ای است. علاوه بر این، گذر به اقتصاد مبتنی بر بازار مستلزم تعمیق و شتاب گرفتن اصلاحات ساختاری با هدف بهره‌برداری از ظرفیت‌های بالقوه اقتصاد و اعتمادسازی نسبت به جهت‌گیری سیاست‌های آتی در میان فعالان اقتصادی است.

در بررسی محیط اقتصاد کلان کشور، هیئت ماده چهار بر سیاست‌های انبساطی و موانع ساختاری فرا راه رشد اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی کافی متمرکز شد. در حوزه عملیات مالی دولت، هیئت خواستار افزایش شفافیت بودجه، اجتناب از اتخاذ سیاست بودجه‌ای تشدید کننده سیکل‌های اقتصادی^(۱) و هماهنگی بیشتر سند بودجه با سیاست پولی شد. برخی از توصیه‌های مذکور هم اکنون از طریق تحول جدی در نحوه جمع‌آوری مالیات‌ها و کارکردهای حساب ذخیره ارزی به عنوان پوششی در مقابل نوسان درآمدهای نفتی تا حدی دنبال می‌شود، لیکن کارشناسان صندوق معتقدند تقلیل یارانه‌ها و کنترل مخارج جاری دولت با موانع زیادی روبه‌رو است.

به منظور کسب موفقیت بیشتر در کنترل تورم، هیئت صندوق بر به کارگیری ابزارهای سیاستی موثرتر، استقلال بیشتر بانک مرکزی و افزایش دامنه انعطاف‌پذیری نرخ ارز تاکید کرد. به رغم موفقیت بانک مرکزی در اصلاح شرایط بازار ارز و نهادسازی‌ها، میزان پیشرفت در کاهش تورم و استفاده از ابزارهای پولی اثربخش و کارآمد قابل توجه نبوده است.

گزارش هیئت تصریح دارد که نظام مالی با نوسان فوری مواجه نیست، لیکن رفع مسائل مبتلابه نظام بانکی مثل روند رو به افزایش میزان وام‌های سررسید گذشته و معوق باید مورد اهتمام قرار گیرد. در همین زمینه گزارش توصیه کرده نظارت مستمر بانک مرکزی بر کیفیت پرتفوی اعتباری بانک‌ها و ارتقای مدیریت بانک‌های دولتی بزرگ مورد توجه قرار گیرد.

۱- Pro-cyclical

۱۴-۲-۲- گروه بانک جهانی

بنا بر وظایف متعدد و متنوعی که بر عهده بانک جهانی است، این بانک دارای ۵ زیر مجموعه شامل بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه (IBRD)^(۱)، موسسه بین‌المللی توسعه (IDA)^(۲)، موسسه مالی بین‌المللی (IFC)^(۳)، موسسه تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه (MIGA) و مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ICSID)^(۴) است. موسسات مذکور به صورت مستقل و البته هماهنگ با سیاست‌های کلی بانک فعالیت می‌نمایند. هم‌اکنون کاهش فقر در جهان، هدف اصلی گروه بانک جهانی است.

اهمیت و کارکردهای موسسه بین‌المللی ترمیم و توسعه در سطحی است که بخش اعظم فعالیت‌های بانک جهانی را به خود اختصاص داده است. مطابق ماده اول اساسنامه IBRD، این موسسه به دنبال اهدافی چون مساعدت در ترمیم و توسعه اقتصاد کشورهای عضو از طریق سرمایه‌گذاری و اعطای وام به امور تولیدی، تشویق و تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی از طریق ارائه تضمین یا مشارکت در اعطای وام، کمک به رشد متوازن و بلندمدت تجارت بین‌المللی و حفظ تعادل در تراز پرداخت‌ها از طریق ترغیب سرمایه‌گذاری بین‌المللی، هدایت پروژه‌های سرمایه‌گذاری برحسب تاثیر آنها بر شرایط اقتصادی کشورهای عضو و کمک به ایجاد تحول در اقتصادهای دچار نابسامانی می‌باشد.

بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه به کشورهای عضو دارای درآمد متوسط از جمله ایران، وام مستقیم عرضه می‌کند. در عمل وام مذکور به سازمان‌های دولتی و خصوصی (با تضمین دولت) تعلق می‌گیرد. تخصیص وام به بخش خصوصی موکول به نظارت دولت و انجام پیش‌بینی‌های لازم برای بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات است. مهم‌ترین روابط کشورها با IBRD، اعطای وام و کمک‌های فنی به کشورهای در حال توسعه است. موسسه مذکور از بدو تاسیس (سال ۱۹۶۰) تاکنون به کشورهای دارای درآمد سرانه کمتر از ۸۶۰ دلار وام‌های کم‌بهره و ارزان قیمت اعطا نموده است.

وظیفه عمده موسسه تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه، تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای در حال توسعه از طریق پوشش ریسک مصادره اموال، ریسک نقض قرارداد، ریسک انتقال یا تبدیل ارز و ریسک وقوع جنگ و شورش‌های داخلی است.

همکاری موثر و سازنده با بانک جهانی به عنوان موسسه‌ای معتبر در عرصه اقتصاد جهانی تاثیر مثبتی بر وجهه و اعتبار کشور در عرصه فعالیت‌های مالی بین‌المللی دارد. اطلاعات مشاوره‌ای و فنی متخصصان ارشد بانک جهانی که در کنار منابع مالی تقریباً ارزان قیمت ارائه می‌شود، منابع مالی را مستقیماً در خدمت رشد اقتصادی و فقرزدایی قرار می‌دهد. اینکه بانک جهانی براساس اساسنامه خود حق ندارد ملاحظات سیاسی را در تصمیم‌گیری‌ها دخالت دهد، تاثیر بسیار مثبتی بر عملکرد این سازمان بر جای گذاشته است.

سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران که هماهنگ‌کننده فعالیت‌های بانک جهانی در ایران است^(۵)، از بهمن ماه ۱۳۲۴ به عضویت بانک جهانی در آمد. سهم ایران از کل سهام بانک جهانی ۱/۴۸ درصد به ارزش ۲۸۵۷ میلیون دلار است، لذا قدرت رأی ایران برابر ۱/۴۸ درصد از کل آرا می‌باشد.

قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، ۳۳ پروژه به ارزش ۱۲۱۰ میلیون دلار با کمک‌های مالی بانک جهانی در کشور اجرا شد. خلاصه فعالیت‌های بانک جهانی از سال ۱۳۵۷ تاکنون اجرای ۱۵ پروژه به ارزش ۲۲۰۲ میلیون دلار بوده است. همچنین ۱/۸ میلیون دلار کمک بلاعوض از بانک جهانی دریافت شده است. عمده فعالیت‌های بانک جهانی در ایران در زمینه‌های «آب و فاضلاب»، «بازسازی مناطق زلزله‌زده»، «بهداشت»، «انرژی» و «حمایت‌های اجتماعی» بوده است.

۱- International Bank for Reconstruction and Development

۲- International Development Association

۳- International Finance Corporation

۴- International Center for Settlement of Investment Disputes

۵- ایران در کلیه نهادهای بانک جهانی به استثنای ICSID عضو می‌باشد.

به لحاظ روال داخلی، ایجاد تعهد جدید (از جمله استفاده از تسهیلات بانک جهانی) تنها در قالب قوانین برنامه توسعه و متعاقب آن بودجه‌های سنواتی امکان‌پذیر است. وام‌های ایران به گونه‌ای تنظیم می‌شود که شامل مهلت و دوره تنفس^(۱) ۳ تا ۵ ساله بوده و مدت بازپرداخت آن برحسب نوع پروژه بین ۱۲ تا ۱۷ سال می‌باشد. به منظور احراز شرایط دریافت وام از بانک جهانی معمولاً ۱ تا ۲ سال صرف شناسایی و آماده‌سازی پروژه شده و طبق تجربه موجود، اجرای پروژه‌ها معمولاً ۵ تا ۷ سال به طول می‌انجامد. مبلغ کلی استفاده از وام‌های بانک جهانی در هر سال تا سقف ۵۰۰ میلیون دلار پیش‌بینی می‌شود. سقف وام اختصاصی برای هر طرح برحسب نوع پروژه متغیر است.

بدین ترتیب هزینه بهره نازل نسبت به وام‌های تجاری، دوره بازپرداخت طولانی، هدف‌گیری رفع موانع توسعه‌ای و انتقال مدیریت و دانش فنی به کشور مجری، مهم‌ترین مزایای وام‌های بانک جهانی است. نکته مهم آن است که انتخاب پروژه‌ها با مطالعات کافی اقتصادی، مالی و مدیریتی^(۲) همراه است. ایران تسهیلات بانک جهانی را عمدتاً صرف خانه‌سازی برای افراد کم‌درآمد، ارتقای کیفی خدمات شهری و طرح‌های اشتغال‌زا برای افراد فقیر می‌کند. جدول زیر خلاصه‌ای از پروژه‌های لازم‌الاجرا از محل منابع بانک جهانی در سال ۱۳۸۴ و فهرستی از پروژه‌های در دست بررسی را نشان می‌دهد.

پروژه‌های موسسات گروه بانک جهانی در ایران در سال ۱۳۸۴

نام پروژه	وضعیت پروژه	مبلغ وام برحسب میلیون دلار
بازسازی مناطق آسیب‌دیده از زلزله بم	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۲۲۰
مدیریت جامع آب و خاک البرز (پاشاکلا)	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۱۲۰
فاضلاب شیراز و اهواز	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۲۷۹
فاضلاب تهران	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۱۴۵
آب و فاضلاب چهار شهر شمالی	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۲۲۴
مدیریت زیست محیطی پروژه بهداشت و تغذیه	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۲۰
بازسازی مناطق زلزله‌زده شمال غربی	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۸۷
بهبودی مسکن	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۸۰
پروژه شرکت پتروشیمی مهر (۱)	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۱۲۸
پروژه شرکت بسته‌بندی و گونی‌بافی جسر (۱)	لازم‌الاجرا (قطع شده)	۶
فاز دوم فاضلاب تهران	در حال بررسی	
سازمان فنی و حرفه‌ای کشور	در حال بررسی	
مدیریت زباله‌های جامد	در حال بررسی	
سد جره رامهرمز	در حال بررسی	
اصلاح شبکه خطوط توزیع و انتقال نیروی برق منطقه‌ای تهران	در حال بررسی	
ایمنی راه‌ها و حمل و نقل جاده‌ای	در حال بررسی	
مطالعات بازار کار	در حال بررسی	
نظام مخارج عمومی کشور	در حال بررسی	
ارتقای صادرات کشاورزی	در حال بررسی	
مطالعات تشخیصی رشد	در حال بررسی	

مآخذ: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، دفتر وام‌ها، مجامع و موسسات بین‌المللی
 ۱- توسط موسسه تضمین سرمایه‌گذاری چند جانبه تامین مالی یا تضمین شده‌اند. سایر پروژه‌ها را بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه تقبل کرده است.

۱۴-۲-۳- بانک توسعه اسلامی

بانک توسعه اسلامی که در سال ۱۹۷۵ با هدف تسریع توسعه اقتصادی و پیشرفت اجتماعی کشورهای عضو براساس قوانین اسلامی آغاز به کار نمود، یکی از موسسات معتبر مالی بین‌المللی است. ۵۶ کشور عضو بانک همگی عضو سازمان کنفرانس اسلامی بوده و با پرداخت سهمیه عضویت و رعایت شرایط بانک در فعالیت‌های مالی موافقت کرده‌اند. سرمایه بانک از حدود ۲ میلیارد دینار اسلامی^(۳) در پایان ژوئن ۱۹۹۲ طی دو مرحله افزایش قابل توجهی یافت. در ژوئیه ۱۹۹۲ (۱۴۱۲ هجری قمری) سرمایه بانک بالغ بر ۶ میلیارد دینار اسلامی تقسیم بر ۶۰۰ هزار سهم (هر سهم به ارزش ۱۰ هزار دینار اسلامی) شد. ده سال بعد سرمایه بانک به ۱۵ میلیارد دینار افزایش یافت. عربستان سعودی با در اختیار داشتن ۲۴/۸ درصد از سهام بانک بیشترین حق رأی را در اختیار دارد. براساس اطلاعات مندرج در پایگاه اینترنتی بانک توسعه اسلامی، سهم ایران معادل ۸/۷ درصد از کل سهام بانک می‌باشد.

گروه بانک توسعه اسلامی یک موسسه مالی توسعه‌ای چندگانه مشتمل بر ۴ نهاد شامل بانک توسعه اسلامی (IDB)^(۴)، موسسه تحقیق و آموزش اسلامی (IRTI)^(۵)، شرکت اسلامی جهت

۱- Grace period

۲- Feasibility study

۳- دینار اسلامی واحد محاسبه در بانک توسعه اسلامی بوده و معادل یک حق برداشت مخصوص صندوق بین‌المللی پول است.

۴- Islamic Development Bank

۵- Islamic Research and Training Institute

توسعه بخش خصوصی (ICD)^(۱) و شرکت اسلامی برای بیمه سرمایه‌گذاری و اعتبار صادراتی (ICIEC)^(۲) است. شرکت مالی بازرگانی اسلامی بین‌المللی (ITFC)^(۳) نیز در سی‌امین اجلاس سالانه (در مالزی) به بانک ملحق شد.

چارچوب استراتژی گروه بانک توسعه اسلامی شامل اهدافی از قبیل تشویق صنعت و موسسات مالی اسلامی، کاهش فقر و گسترش مشارکت بین کشورهای عضو می‌باشد. برای نیل به اهداف مذکور، گروه بانک توسعه اسلامی اولویت‌هایی را در زمینه توسعه انسانی، گسترش بخش کشاورزی، امور زیربنایی، بازرگانی، تحقیقاتی و مالی و افزایش مشارکت بخش خصوصی در اقتصاد اسلامی دنبال می‌کند.

فرآیند تعریف شده برای پروژه‌های متقاضی تامین مالی از محل منابع بانک سازگار با الگوی دیگر موسسات مالی و توسعه‌ای می‌باشد. فرآیند مذکور شامل مراحل شناسایی پروژه، آماده‌سازی، مذاکره، پذیرش و امضا، اجرا و ارزیابی پس از اجراست. نقش بانک در فرآیند پروژه تا اندازه زیادی توسط ادارات اجرایی همراه با اداره حقوقی، مالی، برنامه‌ریزی و خدمات و در موارد خاص، توسط دفاتر نمایندگان منطقه‌ای مدیریت می‌شود.

تسهیلات اعطایی گروه بانک توسعه اسلامی به بخش‌های مختلف اقتصاد ایران و نیز کمک‌های بلاعوض آن بانک در سال‌های اخیر در جدول ذیل خلاصه شده است.

تسهیلات پروژه‌ای و کمک‌های بلاعوض مصوب بانک توسعه اسلامی و موسسات وابسته به آن

سال تصویب	اعتبار مصوب (میلیون دلار)	نام پروژه	ذی‌نفع
تسهیلات پروژه‌ای			
۱۳۸۰	۲۸/۵	فاضلاب همدان	وزارت نیرو (شرکت فاضلاب همدان)
۱۳۸۰	۳۵/۰	راه‌آهن دو خطه تهران - مشهد	وزارت راه و ترابری (راه‌آهن)
۱۳۸۰	۱/۳	طرح تفصیلی مترو تبریز	شهرداری تبریز
۱۳۸۱	۲۶/۰	سد شهید مدنی	وزارت نیرو (شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان شرقی و اردبیل)
۱۳۸۱	۱۴/۵	طرح‌های بخش آب (پیشگیری از وقوع سیل در استان گلستان)	وزارت نیرو (شرکت آب منطقه‌ای مازندران و گلستان)
۱۳۸۱	۶۹/۸	کارخانه مس میدوک و مس سرچشمه	وزارت صنایع و معادن (شرکت ملی صنایع مس ایران)
۱۳۸۲	۳۰/۰	طرح توسعه	وزارت صنایع و معادن (شرکت فولاد خوزستان)
۱۳۸۲	۴۴/۶	فاز دوم نیروگاه سیکل ترکیبی کرمان	وزارت نیرو (سازمان توسعه برق ایران)
۱۳۸۲	۳۳/۱ (میلیون یورو)	سد و شبکه آبیاری و زهکشی آیدوغموش	وزارت نیرو (شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان شرقی و اردبیل)
۱۳۸۲	۳۶/۳ (میلیون یورو)	شبکه آبیاری دشت عباس	وزارت نیرو (شرکت آب منطقه‌ای غرب)
۱۳۸۳	۳۸/۸ (میلیون یورو)	سد و شبکه آبیاری گلورد نکا	وزارت نیرو (شرکت آب منطقه‌ای مازندران و گلستان)
۱۳۸۳	۲۷/۰ (میلیون یورو)	دارویی سپها	سازمان تدارکات پزشکی وابسته به جمعیت هلال احمر
۱۳۸۳	۲۷/۲ (میلیون یورو)	راه‌آهن غرب	وزارت راه و ترابری
۱۳۸۳	۱۰/۰	ساخت مدارس در شهر بم	سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور
۱۳۸۳	۶۰/۰	طرح توسعه ایران خودرو	ایران خودرو (صکوک)
۱۳۸۴	۳۷/۷	گسترش کارگاه کشتی‌سازی بندرعباس	شرکت مجتمع کشتی‌سازی و صنایع فراساحل دریایی ایران
۱۳۸۳	۳۶/۴	طرح تجهیز آزمایشگاه‌های دانشکده فنی دانشگاه تهران	دانشگاه تهران
کمک‌های بلاعوض (۱)			
۱۳۸۰	۰/۴	توسعه تجهیزات آزمایشگاهی	وزارت بهداشت و درمان
۱۳۸۲	۰/۴	مرکز آموزش و پژوهش کیفیت جوش	وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری و دانشگاه علم و صنعت ایران
۱۳۸۲	۰/۳	امدادرسانی به زلزله‌زدگان بم	جمعیت هلال احمر
۱۳۸۳	۱/۰	ساخت مرکز توان‌بخشی برای معلولان زلزله بم	سازمان بهزیستی استان کرمان
۱۳۸۳	۰/۱۵۳	نرم‌افزار شبیه‌سازی ریخته‌گری فلزی	مرکز پژوهشی متالورژی رازی

۱- منظور کمک‌های بلاعوض مصوب بانک توسعه اسلامی به ایران است.

ماخذ: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، دفتر وام‌ها، مجامع و موسسات بین‌المللی

یکی از موارد مهم در مورد موسسات بین‌المللی، میزان همکاری‌های آتی و حجم قراردادهای مصوب است. جدول صفحه بعد برنامه همکاری‌های آتی بانک توسعه اسلامی را نشان می‌دهد.

۱- Islamic Corporation for the Development of the Private Sector

۲- Islamic Corporation for the Insurance of Investment and Export Credit

۳- International Islamic Trade Finance Corporation

برنامه همکاری‌های سال‌های آتی بانک توسعه اسلامی و جمهوری اسلامی ایران

سال (۱)	نام پروژه	مبلغ پیشنهادی (میلیون دلار)
۱۳۸۶	احداث سد کهیر	۵۰
۱۳۸۶	شبکه زهکشی تلوار	۶۰
۱۳۸۶	شبکه جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب شهر قم	۴۸
۱۳۸۶	شبکه جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب شهر گرگان	۵۵
۱۳۸۶	سیلوی ذخیره غلات شرق تهران	۱۶/۵
۱۳۸۶	طرح ایجاد جاده ویژه جنگل گلستان	۲۸
۱۳۸۶	نیروگاه آبادان (فاز اول)	۸۷/۵۵
۱۳۸۶	سد بار و شبکه آبیاری و زهکشی	۲۴
۱۳۸۶	بازسازی جاده ویژه جنگل گلستان	۱۰
۱۳۸۶	احداث بیمارستان‌های عمومی در مناطق محروم	۵۰
۱۳۸۶	بانک خون بند ناف ایران	۱۰
۱۳۸۶	شبکه جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب شهر تهران	۱۰۰
۱۳۸۶	خط راه‌آهن میانه - تبریز	۴۶
۱۳۸۶	قطار شهری مشهد	۳ (کمک‌های فنی)
۱۳۸۶	بهبودسازی روسازی‌های بلوکی	کمک بلاعوض ۰/۴۰
۱۳۸۶	شناسایی نشانه‌های زیستی برای تشخیص زود هنگام سرطان معده	کمک بلاعوض ۰/۴۰
۱۳۸۶	فاز (۲) طرح گسترش شرکت فولاد خوزستان	۵۵ میلیون یورو (صکوک)
۱۳۸۷	احداث سد سرنی	۶۰
۱۳۸۷	معدن زغال‌سنگ خمرد	۹۰
۱۳۸۷	تولید انواع آنتی‌بادی‌های نوع ترکیب	۱۷
۱۳۸۷	شبکه زهکشی سیازخ	۴۰
۱۳۸۷	احداث پست برق و خطوط انتقال برق	۵۵
۱۳۸۷	راه‌آهن قزوین - استارا	۴۵
۱۳۸۷	موسسه سنجش‌شناسی و ابزارسازی در نانو تکنولوژی	کمک بلاعوض ۰/۴۰
۱۳۸۷	تامین آب مناطق روستایی خراسان رضوی	۷۵
۱۳۸۸	شبکه زهکشی سبلان	۵۰
۱۳۸۸	خط‌آهن مراغه - ارومیه	۸۰
۱۳۸۸	مترو کرج	۱۰۰
۱۳۸۸	کارخانه پالایش پلاستما	۶۰
۱۳۸۸	تامین آب شهر قم از سد کوچری	۵۵

ماخذ: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، دفتر وام‌ها، مجامع و موسسات بین‌المللی
 ۱- منظور سال شروع پروژه و تخصیص اعتبار توسط بانک توسعه اسلامی است.

۱۴-۲-۴- اتحادیه پایاپای آسیایی^(۱)

مجموع ارزش مبادلات (یک طرفه و بهره تعهدی) درون اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۲۰۰۵ با ۲۳/۰ درصد رشد نسبت به دوره مشابه گذشته به ۸۱۹۹/۶ میلیون دلار رسید. متوسط میزان مبادلات^(۲) ماهانه اتحادیه در سال مورد بررسی بالغ بر ۶۸۳/۳ میلیون دلار بود که در مقایسه با رقم مشابه عملکردی در سال ۲۰۰۴ (۵۵۶/۷ میلیون دلار)، رشد قابل توجهی را نشان می‌دهد. بدین ترتیب میزان فعالیت مکانیزم تسویه پایاپای میان ۸ عضو اتحادیه به بالاترین سطح خود طی دوره ۳۰ ساله فعالیت رسید.

ارزش مبادلات اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۲۰۰۵ (۱) (۲)

کشور عضو	ارزش مبادلات بدهکار	ارزش مبادلات بستانکار	تراز مبادلات	تسویه به صورت پایاپای (درصد)	تسویه برحسب ارز (درصد)
بنگلادش	۱۹۸۱/۷	۱۲۷/۹	-۱۸۵۳/۸	۶	۹۴
بوتان	۰/۱	۱۱/۳	۱۱/۲	۱	۹۹
هند	۳۵۷۲	۳۶۷۷/۵	۱۰۵/۵	۹۷	۳
ایران	۴۲۳/۶	۳۹۹۱/۷	۳۵۶۸/۱	۱۱	۸۹
میانمار	۰/۰۲	۲/۷	۲/۷	۱	۹۹
نیپال	۸/۴	۴/۷	-۳/۷	۵۶	۴۴
پاکستان	۶۹۵/۲	۲۴۲/۹	-۴۵۲/۳	۳۵	۶۵
سريلانكا	۱۵۱۸/۶	۱۴۰/۹	-۱۳۷۷/۶	۹	۹۱
جمع کل	۸۱۹۹/۶	۸۱۹۹/۶	±۳۶۸۷/۵ (۳)	۵۵	۴۵

ماخذ: دبیرخانه اتحادیه پایاپای آسیایی - گزارش سال ۲۰۰۵
 ۱- شامل بهره می‌باشد.
 ۲- اختلاف میان ارقام سطر آخر و جمع سطرها در هر ستون ناشی از گرد کردن ارقام است.

در سال ۲۰۰۵، هند با تسویه پایاپای ۹۷ درصد مبادلات ۷۲۴۹/۵ میلیون دلاری خود در صدر کشورهای عضو قرار داشته و پس از آن ایران، بنگلادش و سریلانکا به ترتیب با ۴۴۱۵/۳، ۲۱۰۹/۷ و ۱۶۵۹/۵ میلیون دلار در رده‌های بعدی جای گرفتند. به لحاظ رشد مجموع مبادلات سازماندهی شده از طریق سازوکار اتحادیه، بالاترین رشد فعالیت به ترتیب مربوط به بوتان (۵۰ درصد)، ایران (۳۵ درصد) و میانمار (۳۰ درصد) بوده و نپال تنها کشوری است که از حجم استفاده خود از امکانات اتحادیه کاسته است.

مجموع مبادلات سازماندهی شده از طریق اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ (۱)						
کشور عضو	سال ۲۰۰۴	سهام (درصد)	سال ۲۰۰۵	سهام (درصد)	تغییر	نرخ رشد (درصد)
بنگلادش	۱۸۷۷/۴	۱۴	۲۱۰۹/۷	۱۳	۲۳۲/۳	۱۲
بوتان	۷/۶	۰	۱۱/۵	۰	۳/۸	۵۰
هند	۵۷۴۳/۲	۴۳	۷۲۴۹/۵	۴۴	۱۵۰۶/۳	۲۶
ایران	۳۲۶۴/۳	۲۴	۴۴۱۵/۳	۲۷	۱۱۵۱/۰	۳۵
میانمار	۲/۱	۰	۲/۷	۰	۰/۶	۳۰
نپال	۱۶/۵	۰	۱۳/۱	۰	-۳/۵	-۲۱
پاکستان	۸۶۵/۷	۶	۹۳۸/۲	۶	۷۲/۴	۸
سریلانکا	۱۵۸۲/۸	۱۲	۱۶۵۹/۵	۱۰	۷۶/۷	۵
جمع کل	۱۳۳۵۹/۶	۱۰۰	۱۶۳۹۹/۲	۱۰۰	۳۰۳۹/۷	۲۳

ماخذ: دبیرخانه اتحادیه پایاپای آسیایی - گزارش سال ۲۰۰۵
 ۱- شامل مجموع مبادلات بدهکار، بستانکار و بهره متعلقه است.

براساس گزارش دبیرخانه اتحادیه، در سال ۲۰۰۵ ایران با حجم تجارت پایاپایی معادل ۳۵۶۸/۱ میلیون دلار و رشد ۳۸ درصدی در میزان مبادلات، عمده‌ترین کشوری بود که تراز مبادلاتی مثبت (بستانکار) داشت^(۱). پس از ایران، هند با ۱۰۵/۵ میلیون دلار در رتبه دوم قرار گرفت. مجموع مبادلات ایران در سال مورد اشاره قابل تفکیک به ۳۹۸۰/۶ میلیون دلار صادرات (بستانکار) و ۴۲۳/۶ میلیون دلار واردات است. اقلام عمده صادرات کشور شامل حبوبات، قیر، پارافین و مشتقات نفتی، کالاهای مسی و اندوهای روی، محصولات آلومینیومی، آهن و فولاد، سنگ‌های ساختمانی، رزین، وازلین و انواع مواد شیمیایی بوده است. در مقابل، انواع لباس و منسوجات، مشتقات زغال‌سنگ، کالاهای ساخته شده از آهن و فولاد، قطعات خودرو، فرش‌های مشمایی، مواد شیمیایی و پتروشیمی، بنزین، پوست و چرم، برنج و انواع سبزیجات مهم‌ترین اقلام وارداتی کشور در چارچوب اتحادیه پایاپای آسیایی بوده است.

جدول مبادلات اعضای اتحادیه پایاپای آسیایی در سال ۲۰۰۵ (۱)

بستانکار بدهکار	بنگلادش	بوتان	هند	ایران	میانمار	نپال	پاکستان	سریلانکا	کل بدهکار
بنگلادش	۰	۱۱/۳	۱۸۱۰/۵	۴/۷	۰/۵	۲/۵	۱۴۱/۲	۵/۷	۱۹۷۶/۷
بوتان	۰/۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۱
هند	۳۱/۴	۰	۰	۳۴۴۱	۰	۰	۱۹/۱	۷۹/۳	۳۵۷۰/۷
ایران	۴۴/۱	۰	۳۲۰/۶	۰	۰	۰/۰۵	۳۷/۲	۲۱/۷	۴۲۳/۶
میانمار	۰	۰	۰/۰۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۲
نپال	۳/۹	۰	۰	۰/۷	۰	۰	۲/۹	۰/۹	۸/۴
پاکستان	۴۰/۹	۰	۴۳۳	۱۸۲/۴	۲/۲	۲/۱	۰	۳۳/۴	۶۹۴/۰
سریلانکا	۷/۵	۰	۱۱۱۲/۴	۳۵۱/۸	۰	۰/۰۲	۴۲/۵	۰	۱۵۱۴/۳
کل بستانکار	۱۷۲/۹	۱۱/۳	۳۶۷۶/۵	۳۹۸۰/۶	۲/۷	۴/۷	۴۲۴/۹	۱۴۰/۹	۸۱۸۷/۶

ماخذ: دبیرخانه اتحادیه پایاپای آسیایی - گزارش سال ۲۰۰۵
 ۱- اختلاف میان ارقام سطر آخر و جمع سطرها در هر ستون ناشی از گرد کردن ارقام است.

۱۴-۲-۵- هیئت خدمات مالی اسلامی

هیئت خدمات مالی اسلامی^(۲) مرکب از بانک‌های مرکزی تعدادی از کشورهای اسلامی در سوم نوامبر ۲۰۰۲ در کوالالامپور تاسیس شد و از ابتدای سال ۲۰۰۳ فعالیت خود را رسماً آغاز نمود. این هیئت نهاد بین‌المللی مسئول در زمینه تدوین استانداردهای لازم

۱- بدون احتساب بهره می‌باشد.

برای موسسات مالی اسلامی است. افزایش استحکام و سلامت نظام مالی اسلامی، ارائه استانداردهای سازگار با اصول شریعت اسلام برای نظارت بر بانکها و موسسات اعتباری و در مجموع، گسترش بانکداری اسلامی در سطح جهان مهم‌ترین اهداف هیئت مذکور است. ارکان هیئت عبارتند از: مجمع عمومی، شورای عالی سیاست‌گذاری، کمیته فنی، کارگروه‌ها و دبیرخانه. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از اعضای اصلی این سازمان و رئیس دوره‌ای آن در سال ۲۰۰۵ فعالیت گسترده‌ای داشت.

در نشست سالانه هیئت در فروردین ۱۳۸۴ در تهران، رؤسای بانک‌های مرکزی ۱۵ کشور عضو به همراه هم‌تایانی از چین و فیلیپین، نمایندگان و کارشناسان موسسات پولی و مالی بین‌المللی و ایرانی حضور داشتند. برگزاری ششمین اجلاس شورای عالی سیاست‌گذاری و سمینار «چالش‌های فراروی بانکداری اسلامی» از جمله برنامه‌های این نشست بود. دومین سمینار هیئت در سال ۲۰۰۵ در زمینه حاکمیت سهامی^(۱) در قطر برگزار شد. علاوه بر این در کارگاه آموزشی که در امارات متحده عربی برگزار شد، برنامه ۱۰ ساله هیئت برای برگزاری سمینارها و تدوین برنامه کاری بلندمدت مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

در سال ۲۰۰۵، کمیته فنی هیئت ششمین و هفتمین نشست خود را در تهران و عمان برگزار نمود. دستور کار این دو نشست، بررسی تجارب و عملکرد دو موسسه «بازارهای بین‌المللی مالی اسلامی»^(۲) و «مرکز مدیریت نقدینگی»^(۳) و نیز لزوم بحث و بررسی بیشتر درباره ابزارهای مدیریت پولی و تسهیلات و مقررات بازار پولی اسلامی بود. علاوه بر این، پیش‌نویس مقدماتی اسناد «مدیریت ریسک» و «کفایت سرمایه» تنظیم و جهت اظهار نظر به بانک‌های مرکزی عضو ارسال شد؛ محورهای دوم و سوم بال ۲ در ارتباط با فرآیند بازرسی و شفافیت بازار مورد بحث و بررسی کارگروه‌ها قرار گرفت؛ نحوه انتشار پیش‌نویس اولیه مقررات حاکمیت سهامی بررسی گردید و مقرر شد ایجاد پایگاه اطلاعاتی از آمارهای کشورهای عضو در دستور کار جلسه آتی هیئت قرار گیرد.

با توجه به اینکه حوزه فعالیت هیئت کلیه رشته فعالیت‌های خدمات مالی را در بر می‌گیرد، دبیرخانه ضمن ایجاد ارتباط با اتحادیه جهانی بازرسان بیمه^(۴)، نخستین پیش‌نویس مقررات بیمه اسلامی (موسوم به تکفل^(۵)) را تنظیم کرده و به زودی منتشر خواهد نمود.

۱۴-۲-۶- گروه ۸ D

گروه هشت کشور در حال توسعه مسلمان (مشمول بر بنگلادش، مصر، اندونزی، ایران، مالزی، نیجریه، پاکستان و ترکیه) در سال ۱۹۹۷ و در نشست سران دولت‌های عضو در استامبول موجودیت یافت. هدف از تشکیل این گروه، بهبود روابط تجاری، تقویت مشارکت کشورها در فرآیند تصمیم‌گیری بین‌المللی و فراهم کردن استانداردهای زندگی بهتر اعلام شد. بدین منظور حوزه‌های تجارت، صنعت، ارتباطات راه دور و اطلاعات، تامین مالی، بانکداری و خصوصی‌سازی، توسعه روستایی، علوم و فن‌آوری، فقرزدایی، توسعه منابع انسانی، کشاورزی، انرژی و بهداشت به عنوان محورهای نیل به اهداف و زمینه‌های همکاری مشترک، انتخاب و پیگیری شدند.

پنجمین نشست سران هشت کشور اسلامی عضو گروه ۸ D در اردیبهشت ۱۳۸۴ در بالی اندونزی برگزار شد. هدف از نشست مذکور بررسی و ارزیابی پیشرفت‌های حاصل در توسعه همکاری‌های دو جانبه و روند مبادلات پولی و بانکی بود. در این نشست ریاست گروه از ایران به اندونزی تحویل شد؛ دو موافقت‌نامه تجارت ترجیحی^(۶) و همکاری‌های گمرکی به امضا رسید و توافق شد ارتقای همکاری‌های پولی و بانکی موضوع اجلاس آتی قرار گیرد.

۱- Corporate Governance

۲- International Islamic Financial Markets (IIFM)

۳- Liquidity Management Center (LMC)

۴- International Association of Insurance Supervisors (IAIS)

۵- Takaful

۶- Preferential Trade Agreement (PTA)